

Kopecký, Milan

[Lichačov, Dmitrij Sergejevič. Člověk v literatuře staré Rusi]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1975, vol. 24, iss. D22, pp. 209-210

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108215>

Access Date: 28. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

neubráníl terminologické nejasnosti (úvahy o Bouři jako o textu „na pomezí dramatu a tragédie“ — str. 91). Po probrání několika dalších významnějších dramatiků (bříčků gogolovský satirik A. V. Suchovo-Kobylin, jehož vliv na moderní evropské drama a na sovětské i české inscenační tradice je patrně větší, nežli z Neumannova hodnocení vyplývá; filozof mravního sebezdokonalování L. N. Tolstoj; pěstitel historických témat A. K. Tolstoj aj.) a žánrových linií (tendenční drama, téma ne-hrdiny jakožto odraz dobové „teorie drobných skutků“ aj.) dochází Neumann k závěru, že probírané období má v dramatické epigonský charakter a že ústí namísto do zobrazení výrazného soudobého hrdiny do konvence. Narodnické hnutí se v dramatu téměř neprojevovalo. Hlavní význam této etapy spočívá tedy v přípravě na Čechovův typ lyrické komorní dramatiky psychologické introspekce, jehož některé principy předchozí dramatikové již ojedinele anticipovali.

Jednou z předností práce Bohumila Neumanna, jenž se opíral o výsledky starších průzkumů (Plechanov, Lunačarskij, Timofejev aj.) i novějšího sovětského literárněvědného bádání (připojená bibliografie vesměs jen zahraničních pramenů se člení do tří částí), je důsledné vřazování narodnické literatury do širokého, v jeho vnitřní dynamice nazíraného procesu rozvoje ruské literatury 2. poloviny 19. století. Žádoucí nadhled nad tématem přivádí autora k závěru, že většina narodnického písemnictví má z uměleckého hlediska ponejvíce jen dobový význam a že pro dnešního čtenáře svou přitažlivost pozbyla. Ačkoliv entuziasmus narodníků a jejich poctivé hledání správné cesty přitahují stále, má toto období jako celek význam spíše průpravný: jeho podněty rozvinuli a dovršili tvůrci z přelomu století (Čechov, Gorkij, proletářští básníci aj.).

Ke kladům Neumannova přístupu k látce patří schopnost resumovat soudy, a vůbec věcnost a sevřenost většiny kapitol. Některé pasáže, zejména přehledových oddílů (v jistém kontrastu s nimi působí obě monografické části dojmem odlišného postupu) dostávají až ráz výčtu nebo zobecňujících, sumarizujících tezí, jejichž rozvinutí a doložení by nejedné čtenář uvítal (srov. kapitolu 2 i jiné); nebylo by patrně rovněž na škodu nadhodit stručně syžet nebo aspoň prostředí děje u těch málo dostupných děl, jimž je věnována analytická pozornost (např. Ertělův román Gardeninovi), a to eventuálně na úkor syžetových informací o pracích daleko známějších (Korolenkův Slepý hudebník, Ostrovského Bouře, dramata L. N. Tolstého). Zásadu instruktivnosti respektuje autor u jednotlivých beletristů, kde se krátké petitové biografické partie správně týkají jen spisovatelů v Čechách neznomácnělých. Ohlas či paralely probíraných děl v české literatuře sleduje Neumann jenom sporadicky (např. připomínka naší venkovské prózy druhé poloviny minulého století — str. 23 nebo Nerudových soudů o Ostrovského hrách — str. 94 atp.); srovnání Uspenského s Novalisem (str. 34) zdá se být poněkud násilné. Lepší orientaci v jednotlivých oddílech napomáhá jejich úvodní osnova; potřebný jmenný rejstřík bohužel chybí. Čtenář postrádá rovněž závěrečnou shrnující kapitolu — jen do jisté míry ji může suplovat třístránkové ruské resumé nebo předmluva k antologii Hledači naděje. Některé pasáže se v knize opakují (o literární formě snu — str. 24—25 a str. 30; citát ze Saltykova-Ščedrina — str. 51 a str. 64). Poznámkový aparát zachycuje mimo jiné originální edice probíraných autorů. Nepříliš časté tiskové chyby (písmena azbuky v českém textu — str. 25; přehozené řádky — str. 53; Garščin místo Garšin — str. 59; chybějící uvozovky — str. 71; záměna písmen v poznámkách — str. 93 aj.) měla odstranit pečlivější korektura.

Studie Bohumila Neumanna O literatuře v epoše narodnictví přispěla značnou měrou k lepšímu pochopení této důležité etapy ve vývoji ruského písemnictví, kdy literatutra stála plně ve službách zápasu za ušlechtilé ideály společenského pokroku.

Jarmila Krystýnková

Dmitrij Sergejevič Lichačov, *Člověk v literatuře staré Rusi* (Praha 1974, stran 187)

V nedávném období módního citování a interpretování západní literárněvědné produkce vznikaly v SSSR podnětné práce, jimž v ČSSR nebyla věnována náležitá pozornost. Někde ovšem jen o jejich recenzování, ale především o jejich využívání při řešení analogické problematiky. Domácím literárněhistorickým analýzám a hodnocením toto opomíjení sovětských prací nijak neprospělo; některé naše spisy syntetické zůstávaly koncepčně v rámci vymezeném pozitivistickými badateli a to pak mělo vliv i na pojetí a obsah různých výborů z literatury a školních učebnic.

Mezi autory prací, usilujících o vystopování demokratické linie staroruského písem-

nictví a její souvislosti s ruskou literaturou klasickou, zaujímá přední místo Dmitrij Sergejevič Lichačov, jehož spis *Človek v literatuře dřevněj Rusi*, vydaný v roce 1958 a znovu r. 1970 v Moskvě, vyšel v roce 1974 v české verzi.

Vydáním této knihy se nakladatelství Odeon — spolu s překladatelkou Světlou Mathauserovou i autorkou doslovu Evou Fojtíkovou — přičinilo o seznámení našich zájemců s různými způsoby zobrazení člověka nejen ve staré ruské literatuře, ale i v umění výtvarném, zejména v ikonografii. Právě ve spojení hlediska literárního a výtvarného je přínos knihy a zároveň podnět pro naši vědu, která se nepropracovala ještě ke kompletnímu pohledu na umělecký obraz člověka (a všechno, co ho obklopuje — dobové sociální prostředí, příroda aj.). Člověk zůstává objektem speciálních disciplín od sebe ostrými hranicemi oddělených, z nichž každá vykládá složitý materiál minulosti jen pod svým zorným úhlem a podává obraz třeba detailní, ale jednostranný a neúplný.

Akademik Lichačov hledá a nalézá spojnice mezi způsobem zobrazení člověka a jeho psychiky v literatuře a v malířství. Obě umělecké oblasti měly v týchž obdobích stejnou nebo podobnou funkci, i když jejich vývoj byl někdy nerovnoměrný; proto v určitém období zrcadlí člověka lépe jedna oblast, v jiném období oblast druhá. Na základě rozsáhlého studia stanovil Lichačov několik stylů v ruském kulturním vývoji od 11. do 17. století, ovšem stylů chápaných v širokém uměnovědném smyslu. Dobovou skutečnost 11. až 13. století odráží podle Lichačova epický styl a styl monumentálního historismu, na přelomu 14. a 15. století vykrytalizoval styl expresivně emocionální, pro styl ikon Rubljevovy školy a duševního světa literárních postav 15. století je charakteristické „psychologické uklidnění“, v 16. století se vyhraňuje styl idealizujícího biografismu. Přelom ve vývoji od středověkosti k novověkosti nachází Lichačov na počátku 17. století, kdy se v umění objevují výrazně individualizované charaktery, a to proto, že pod vlivem zkušenosti ze sociálních zápasů dochází k odklonu od náboženského chápání člověka. Lichačov si klade otázku estetických hodnot uvedených stylových systémů, jejichž výrazem jsou různé žánry.

K přednostem Lichačovových výkladů patří odhalování literárních a portrétních schémat zobrazení člověka a přesné vymezení odborných termínů, s nimiž autor pracuje. To platí např. pro termín „realismus“, užívaný v uměnovědné literatuře pro rozdílné epochy mnohovýznamově, nebo termín „barokní styl“. Lichačov výstižně charakterizuje jeho ruskou specifičnost a odlišnost od baroka západoevropského, neboť na rozdíl od západu, kde baroko bylo do jisté míry návratem ke středověku, zatlačilo baroko v Rusku středověk do pozadí a zároveň plnilo některé funkce renesance.

V Lichačovově knize, přeložené podle druhého vydání (v porovnání s prvním poněkud upraveného), je důsledně aplikováno materialistické pojetí dějin na vývoj umění a to přineslo nové pohledy na člověka ve staroruské literatuře. Východisko a metoda knihy upravují cestu k řešení problematiky uměleckého zobrazení člověka v české literatuře epochy feudalismu, k řešení samozřejmě na základě specifických rysů společenských, politických a hospodářských v různých etapách našeho vývoje. Lichačovova průkopnická studie — stejně jako jeho další spisy (především *Nacionalnoje samosoznanije dřevněj Rusi*, 1945, *Voznikovenije ruskoj literatury*, 1952, *Poetika dřevněrusskoj literatury*, 1967¹, 1971² a *Razvitije ruskoj literatury X—XVII vekov*, 1973) — je následováníhodná také ústrojným spojením vysoké odbornosti s citlivou aktualizací a slohovou poutavostí, což jistě podněcuje zájem o kulturu minulosti i mimo okruh odborníků.

Milan Kopecký

E. E. Соллертинский, *Русский реалистический роман первой половины XIX века. Проблемы жанра*. (Вологодский государственный педагогический институт, Вологда 1973, 173 с.)

Problém žánru je jednou z nejsložitějších a dosud nejméně zpracovaných otázek teorie umění. Proto není divu, že nás zaujala z velkého počtu nových sovětských literárněvědných prací právě útlá kniha Sollertinského *Ruský realistický román první poloviny 19. století. Problémy žánru*. Má charakter převážně teoretický. Literárněhistorické, filosofické a psychologické komentáře plní funkci služebnou. Autor se pokouší postihnout žánrovou specifičnost, vznik a evoluci ruského realistického románu od Puškina do mladého Dostojevského, tj. od dvacátých do čtyřicátých let 19. století. Tato dese-